

Europos darbuotojų saugos ir sveikatos agentūra

Trečioji Europos įmonių apklausa apie naują ir kylančią riziką (ESENER 2019)

Kaip Europos darbo vietose valdoma sauga ir sveikata

Santrauka

Nei Europos agentūra, nei joks jai atstovaujantis asmuo negali būti laikomas atsakingu už toliau pateiktos informacijos panaudojimą.

© Europos saugos ir sveikatos darbe agentūra, 2023

Leidžiama atgaminti nurodžius šaltinį.

Norint naudoti arba dauginti nuotraukas arba kitą medžiagą, kurios autorių teisės priklauso ne EU-OSHA, būtina gauti tiesioginį autorių teisių turėtojų leidimą.

Daugiau informacijos apie Europos Sąjungą yra internete (<http://europa.eu>).

Įžanga

Po dviejų ankstesnių apklausų (2009 m. ir 2014 m.) į trečios Europos įmonių apklausos apie naują ir kylančią riziką (ESENER 2019) klausimus atsakė 45 420 visų dydžių ir veiklos sektorių įmonės iš 33 šalių – 27 ES valstybių narių, Islandijos, Šiaurės Makedonijos, Norvegijos, Serbijos, Šveicarijos ir Jungtinės Karalystės.

ESENER yra pagrindinė darbuotojų saugos ir sveikatos (DSS) valdymo Europoje stebėsenos priemonė. Tai šaltinis, kuriuo naudojasi Europos ir nacionalinės politikos formuotojai, kai reikia svarbių duomenų formuojamai politikai ar tolesnių tyrimų metodams pagrįsti¹.

Šie rezultatai skelbiami tokiu metu, kai labai svarbu stiprinti požiūrį į DSS valdymą. Kilus COVID-19 pandemijai, sparčiai keitėsi darbo aplinka, reikėjo iš naujo įvertinti darbuotojams kylančias rizikas ir įgyvendinti priemones, pritaikytas prie naujų aplinkybių.

Nors rezultatai negali būti laikomi aiškiu teisinės atitikties masto rodikliu, ESENER 2019 suteikia įžvalgų apie veiksmus ir priemones, kurių imtasi siekiant užtikrinti saugią darbo aplinką įmonėse. Apklausoje atsakymus galima svarstyti atsižvelgiant į 1989 m. birželio 12 d. Tarybos direktyvą 89/391/EEB dėl priemonių darbuotojų saugai ir sveikatos apsaugai darbe gerinti (taip pat vadinamą Europos darbuotojų saugos ir sveikatos pagrindų direktyva²) ir į papildomus teisės aktus, kuriais siekiama skatinti taikyti DSS gerinimo priemones, tuo pačiu pripažįstant, kad DSS taisyklės įvairiose šalyse, sektoriuose ir darbuotojų kategorijose skiriasi. Atsižvelgiant į tai, ESENER rezultatais siekiama prisidėti prie nulinės su darbu susijusių mirčių vizijos (angl. „*Vision Zero*“) ES³, nes jie suteikia duomenų, padedančių didinti informuotumą apie riziką ir galiausiai užtikrinti esamų taisyklių ir rekomendacijų laikymąsi.

ESENER 2019 metodas ir taikymo sritis iš esmės atitinka 2014 m. ESENER metodą ir taikymo sritį ir leidžia įvertinti ilgalaikes tendencijas. Gauti rezultatai padeda pastebėti visas ilgai kintančias tendencijas tokiose svarbiose srityse, kaip informuotumas apie rizikas sveikatai ir saugai, DSS valdymas, įskaitant psichosocialinę riziką, DSS skatinamuosius veiksmus ir kliūtis bei darbuotojų dalyvavimą. Tačiau ESENER 2019 apima ir kelias naujas DSS valdymui svarbias temas: skaitmeninimą, suvokimą apie išorinių prevencinių paslaugų kokybę ir nelaimingų atsitikimų ar nedarbingumo dėl ligos vertinimą.

ESENER 2019 apžvalgine ataskaita siekiama papildyti ESENER duomenis kitais pirminių ir antrinių duomenų šaltiniais. Joje yra skyriai, kuriuose nagrinėjama teisės aktų reikšmė plėtojant DSS valdymą (tiek kaip skatinamojo veiksnio, tiek kaip potencialios kliūtis) ir darbuotojų dalyvavimo DSS valdyme poveikis. Tuo tikslu atlikta literatūros apžvalga ir apklausa dėl teisės aktų, siekiant surinkti informaciją apie pagrindines nacionaliniu lygmeniu įvestas teises ir politines priemones. Be to, surengta 11 pokalbių su EU-OSHA ryšių punktais⁴, siekiant geriau suprasti rezultatus ir atskleisti teisės aktų, kaip atitikties skatinamojo veiksnio ir kliūtis, reikšmę.

Be to, 2019 m. ESENER apžvalginėje ataskaitoje laikomasi ankstesnių ESENER duomenų analizių metodo – rezultatai lyginami pagal šalis, sektorius ir įmonių dydžius. Taip pat atliktos regresinės analizės siekiant iširti veiksmus, padedančius numatyti DSS valdymo priemonių taikymą, įvertinant skirtingų ESENER kintamųjų ryšių stiprumą. Kaip ir tikėtasi, rezultatai patvirtina, kad pradėjusios taikyti tinkamus DSS valdymo metodus įmonės labiau linkusios imtis veiksmų saugesnei darbo aplinkai sukurti.

¹ ES darbuotojų saugos ir sveikatos strateginė programa (2021–2027 m.): <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12673-Health-&-Safety-at-Work-EU-Strategic-Framework-2021-2027-en>

² Darbuotojų saugos ir sveikatos pagrindų direktyva (Direktyva 89/391/EEB): <https://osha.europa.eu/da/legislation/directives/the-osh-framework-directive/1>

³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0323&from=EN>

⁴ Nacionaliniai ryšių punktai: <https://osha.europa.eu/en/about-eu-osha/national-focal-points>

Pagrindinės išvados ir politikos gairės

ESENER išvados rodo, kad dėmesys įvairioms rizikos rūšims ir priimtoms priemonėms skiriasi, o tai daugiausia gali būti siejama su įmonės dydžiu, veiklos sektoriumi ir šalimi.

Rezultatai rodo, kad reikia gerinti DSS, atsižvelgiant į technologinius pokyčius ekonomikoje, didėjančią dėmesį psichosocialinės darbo aplinkos svarbai palaikant bendrą gerovę ir našumą, taip pat atsižvelgiant į COVID-19 pandemiją, dėl kurios keitėsi darbo metodai, tačiau kai kurie veikiausiai išliks. Be to, tikėtina, kad rizika, susijusi su DSS valdymu, didės, pavyzdžiui, plečiantis tiekimo grandinėms – į jas įsiliejant mažesnėms organizacijoms, kurios taiko santykinai daugiau neformalių darbo ir atsakomybės paskirstymo metodų, taip pat diegiant naujus verslo modelius.

Šiuo tikslu tikslinga apsvarstyti kai kuriuos nustatytus pagrindinius iššūkius. ESENER 2019 patvirtino, kad rizikos veiksniai, dėl kurių gali atsirasti raumenų ir kaulų sistemos sutrikimų, yra tarp dažniausiai nustatomų. Apie 60 proc. įmonių pripažįsta susiduriančios su „kartotinių rankų ar plaštakų judesiu“ ir „ilgo sėdėjimo“ pasekmėmis – ir ši problema pripažįstama vis plačiau. Tačiau paradoksalu, kad 2014–2019 m. priemonių, skirtų „darbingam gyvenimui pagerinti“, įskaitant „ergonomiškos įrangos“ diegimą, naudojimas šiek tiek sumažėjo.

Daugiamatė analizė parodė, kad saugos, ergonominių ir cheminių rizikos veiksnių nustatymas ir DSS paslaugų naudojimas įmonėse yra tarpusavyje susiję. Tai leidžia manyti, kad naudojantis tokiomis paslaugomis informuotumas apie riziką galimai didėja. Rizikos nustatymas taip pat pagerėja, jei įstaigos yra paskyrusios atstovą saugos ir sveikatos reikalams.

Politikos rodyklė

Ir toliau būtina didinti informuotumą apie sveikatą ir saugą, taip pat apie naują ir kylančią riziką, ypač tarp labai mažų ir mažųjų įmonių. Didelėms įmonėms būtų naudinga geriau žinoti savo tiekimo grandinės DSS riziką ir jos ryšį su jų pačių reputacija. Informuotumo apie riziką didinimas turėtų būti siejamas su paramos teikimu ir konkrečių veiksmų, kuriais galima sumažinti riziką, pavyzdžiais. Informuotumo apie riziką ir DSS valdymą susiejimas su atitinkamomis teisinėmis prievolėmis galėtų padėti skatinti teigiamą atsaką. Informuotumas apie riziką padidėtų, jei darbuotojų atstovai dalyvautų DSS valdymo veikloje ir būtų skatinamas darbuotojų dalyvavimas.

Psichosocialinė rizika, visų pirma „susijusi su sudėtingais klientais, pacientais ir mokiniais“, taip pat išlieka vienas pagrindinių rizikos veiksnių daugelyje įmonių. Nors ESENER respondentai gali manyti, kad „išorės asmenys“ yra didžiausia problema, vidaus darbo metodai yra stebėtinai rečiau pripažįstami, pavyzdžiui, „ilgas ar nereguliarus darbo laikas“ ir „prastas bendravimas ar bendradarbiavimas organizacijoje“.

Atrodo, kad 27 ES valstybių narių įmonės savo DSS valdymo sistemose neteikia pirmenybės psichosocialinės rizikos valdymui. 2014–2019 m. nepadidėjo psichosocialinės rizikos darbo vietose valdymo priemonių, pvz., darbo reorganizavimo arba intervencinių priemonių, jei dirbama pernelyg ilgai. Tačiau daugiau darbo vietų pranešė apie procedūras, skirtas kovoti su patyčiomis ar priekabiavimu, su galimais išorinių asmenų grasinimais, priekabiavimo ir užpuolimų atvejais, taip pat apie veiksmų planus, kuriais siekiama užkirsti kelią su darbu susijusiam stresui.

Daugiamatė analizė parodė, kad darbuotojų dalyvavimas ir teisiniai įsipareigojimai, kaip motyvas valdyti DSS, koreliuoja su dažnesniais pranešimais apie psichosocialinę riziką, ir tai patvirtina, kad šie du veiksniai yra itin svarbūs nustatant riziką ir imantis rizikos mažinimo priemonių. Verta pažymėti, kad šalies kontekstas itin svarbus nustatant psichosocialinę riziką – jis atkreipia dėmesį į nacionalinių teisinių sistemų ir kultūros svarbą.

Politikos rodyklė

Įmonėms būtų naudinga daugiau dėmesio skirti psichosocialinei darbo aplinkai. Atitinkamais atvejais gali padėti darbo inspekcijos, savo vizitų į įmones metu aptardamos psichosocialinės darbo aplinkos klausimus.

Tikėtina, kad profesionalios konsultacijos, skatinimas priimti reikiamas priemones ir darbuotojų įtraukimo metodai sustiprins psichosocialinės rizikos valdymą įstaigose.

ESENER 2019 rezultatai rodo, kad Pagrindų direktyvoje 89/391/EEB išlaikyti DSS valdymo pagrindai. Kaip matyti ir iš ankstesnių apklausų rezultatų, maždaug trys ketvirtadaliai 27 ES valstybių narių įmonių reguliariai atlieka rizikos vertinimus. Tai reiškia, kad šis požiūris apskritai yra gerai įsitvirtinęs ir gali padėti užtikrinti saugesnę darbo aplinką.

Tačiau, nors dauguma didelių organizacijų reguliariai atlieka rizikos vertinimus, mažesnės organizacijos, ypač labai mažos, mažiau linkusios tai daryti. Tai, kad mažesnės organizacijos taiko mažiau formalią DSS valdymo praktiką, matyti iš visų ESENER rezultatų, o tai rodo, kad yra alternatyvių tokio dydžio įmonių darbo aplinkos valdymo būdų (kai kuriais atvejais trūkumų).

Nuo to laiko, kai užbaigta ESENER 2019 apklausa, dar vienas neišvengiamai susirūpinimą keliantis klausimas yra tai, koks turėtų būti DSS valdymas atsižvelgiant į dėl COVID-19 pastaruoju metu pasikeitusią darbo aplinką, nes ketvirtadalis įmonių pranešė, reguliariai neatliekančios rizikos vertinimų. Pagrindinė priežastis, dėl kurios rizikos vertinimas neatliekamas, buvo ta, kad „rizika jau žinoma“: tai dažniausiai minėjo įmonės, veikiančios sektoriuose, kuriuose kyla didelis pavojus sveikatai ir saugai, pavyzdžiui, kasybos ir karjerų eksploatavimo, žemės ūkio, žvejybos ir miškininkystės sektoriuose. Be to, daugelis rizikos vertinimų apima ne visas svarbias darbo patalpas, pavyzdžiui, namus, ir ne visus asmenis, kuriems gresia pavojus darbo aplinkoje.

Daugiamatė analizė parodė, kad reguliarių rizikos vertinimų tikimybė didėja, kai įmonėje yra atstovas sveikatos ir saugos klausimais. Siekiant, kad į reguliarius rizikos vertinimus būtų kuo labiau įtraukiamos darbo vietos namuose, taip pat svarbu, kad darbuotojai dalyvautų įgyvendinant DSS priemones, – tai rodo, kad užtikrinant DSS valdymo veiklos išsamumą darbuotojai atlieka svarbią funkciją „iš apačios į viršų“.

Politikos rodyklė

Puoselėjant sveikatos ir saugos kultūrą, daugiausia dėmesio turi būti skiriama įmonėms, kurios neatlieka reguliarių rizikos vertinimų. Norint pakeisti elgseną, svarbiausia paneigti supratimą, kad „rizika jau žinoma“.

DSS atsakas į COVID-19 turėtų būti naudojamas siekiant įtvirtinti reguliarių rizikos vertinimų praktiką organizacijose ir užtikrinti, kad būtų įtrauktos visos atitinkamos darbo vietos ir asmenys, kuriems rizika gresia.

Pagrindinis pasiūlymas, kaip gerinti DSS valdymą, (pvz., įtraukiant visas darbo vietas į rizikos vertinimus) yra plėsti darbuotojų dalyvavimą, pavyzdžiui, per sveikatos ir saugos atstovų dalyvavimą arba leidžiant darbuotojams dalyvauti parengiant priemones po rizikos vertinimų.

Įmonių taikomi darbuotojų įtraukimo metodai padeda ne tik nustatyti riziką, bet ir priimti tinkamas rizikos mažinimo priemones.

Palyginus su ankstesnių apklausų išvadomis, ESENER 2019 parodė, kad DSS srityje mažiau bendradarbiaujama su viešosiomis institucijomis. Tai matyti iš to, kad visose 27 ES valstybėse narėse sumažėjo patikrinimų vizitų, taip pat inspekcijų ir oficialių DSS institucijų konsultacijų. Reikia tikėtis, kad kilus COVID-19 pandemijai, įmonės naudosis atnaujintomis inspekcijų ir kitų viešųjų organizacijų rekomendacijomis ir kita parama.

Politikos rodyklė

ESENER 2019 rezultatai yra svarbūs politinėms diskusijoms dėl būsimos inspektavimo tvarkos. Daug organizacijų, ypač labai mažos ir mažos įmonės, neatlieka reguliarių rizikos vertinimų, o sektorių, kurie saugos požiūriu gali būti laikomi mažai rizikingais, įsipareigojimas užtikrinti DSS kartais yra menkesnis ir jie diegia mažiau priemonių. Konsultavimas ir atitikties patikrinimai gali paskatinti įvertinti riziką ir puoselėti sveikatos ir saugos kultūrą.

Vilčių teikia tai, kad kalbant apie įsipareigojimo lygį 27 ES valstybėse narėse, diskusijų DSS klausimais lygis įmonėse šiek tiek padidėjo – iki 60 proc. tarp vyresniosios vadovybės ir iki maždaug 70 proc. tose įmonėse, kuriose komandų arba tiesioginiai vadovai yra toliau mokomi. Tačiau susirūpinimą kelia tai, kad pagal ESENER programą apklausai atrinkti "asmenys, geriausiai išmanantys DSS" įmonėse, dabar rečiau dalyvauja mokymuose, o DSS klausimai reguliariai aptariami komandos susitikimuose tik maždaug trečdalyje įmonių.

Daugiamatė analizė parodė įsipareigojimo užtikrinti DSS svarbą. Reguliarios diskusijos sveikatos ir saugos klausimais vyresniosios vadovybės lygmeniu, taip pat darbuotojų grupių vadovų ir tiesioginių vadovų rengiami sveikatos ir saugos valdymo mokymai teigiamai koreliuoja su kitos DSS praktikos taikymu, pavyzdžiui, reguliariais rizikos vertinimais ir atstovo sveikatos ir saugos klausimais paskyrimu.

Politikos rodyklė

Siekiant pagerinti kasdienį valdymą, reikia stiprinti įsipareigojimą užtikrinti DSS. Vyresnioji vadovybė turėtų ieškoti būdų, kaip plėtoti dinamiškesnę saugos kultūrą, pavyzdžiui, reguliariai diskutuojant apie DSS. Kyla pavojus, kad asmens, kuris daugiausiai žino apie DSS įmonėje, kvalifikacija menks; apskritai mokymo skatinimas turi būti kur kas intensyvesnis.

Kaip ir tikėtasi, skaitmeninės technologijos yra vienas svarbiausių 27 ES valstybių narių darbo vietų bruožų: 86 proc. įmonių patvirtina, kad stacionariose darbo vietose naudojami asmeniniai, o 77 proc. – knyginiai kompiuteriai. Reikėtų pabrėžti, kad yra ir kitų technologijų, kurios gali kelti DSS riziką (nors ir gerokai mažesnę), pavyzdžiui, sistemos, kuriomis kontroliuojamas darbo turinys ar tempas, darbuotojų darbo rezultatų stebėseną, nešiojamieji prietaisai ir robotai, kurie gali sąveikauti su darbuotojais. ESENER 2019 negalėjo visiškai aprėpti šių naudojimo tendencijų, nes prasidėjus COVID-19 pandemijai 2020 m. sparčiai pereita prie darbo namuose ir nuotolinės darbuotojų stebėsenos.

Tačiau 2019 m. tik maždaug ketvirtadalis įmonių aptarė tokių technologijų poveikį DSS darbo vietoje.

Politikos rodyklė

Akivaizdu, kad DSS valdymas turi neatsilikti nuo skaitmeninio tendencijų, atsižvelgiant į tikėtiną riziką darbo aplinkai. Tai taip pat aktualu atsižvelgiant į spartų perėjimą prie darbo namuose ir naujų verslo modelių atėjimą. Akivaizdu, kad DSS paslaugos, rekomendacijos ir patikrinimai gali būti būdas priminti įmonėms apie jų pareigą užtikrinti saugią darbo aplinką.

Daugiamatė analizė taip pat parodė, kad darbuotojų atstovavimas (sveikatos ir saugos atstovai) yra svarbus diskutuojant apie galimą skaitmeninių technologijų poveikį. Todėl tiesioginis darbuotojų įtraukimas taip pat gali būti geras sprendimas kylančiai skaitmeninei rizikai valdyti.

Kai kurioms organizacijoms gali būti sudėtinga laikytis DSS teisinių įsipareigojimų; DSS taisyklių sudėtingumas buvo laikomas viena svarbiausių kliūčių vykdant DSS pareigas maždaug 40 proc. įmonių, tačiau tarp šalių esama didelių skirtumų.

DSS taisyklių supaprastinimas gali būti neįmanomas, jei sumažinama galimybė veiksmingai kontroliuoti visą darbo aplinkoje kylančią riziką. Todėl reikia sprendimų, kurie padėtų įmonėms, visų pirma labai mažoms ir mažoms organizacijoms, vykdyti savo įsipareigojimus. Be kita ko, tai galėtų būti internetinės rizikos vertinimo procedūros, gairės, DSS patarimai ir pagalbos linijos.

Politikos rodyklė

Metodai DSS valdymui palengvinti turėtų būti laikomi itin svarbiais didinant atitiktį, visų pirma kalbant apie labai mažas ir mažas įmones, pavyzdžiui, internetiniai metodai, suteikiantys naudotojams galimybę atlikti rizikos vertinimus ir prireikus juos atnaujinti, pvz., [OIRA](#) (interaktyvus rizikos vertinimas internetu).

Europos darbuotojų saugos ir sveikatos agentūra (EU-OSHA) padeda užtikrinti, kad Europa taptų saugesne, sveikesne ir našesne vieta dirbti. Agentūra tiria, renka ir platina patikimą, apibendrintą ir objektyvią informaciją apie saugą ir sveikatą ir rengia informuotumo didinimo kampanijas visoje Europoje. 1994 m. Europos Sąjungos įsteigta agentūra įsikūrusi Bilbao mieste, Ispanijoje. Čia kartu dirba Europos Komisijos, valstybių narių vyriausybių, darbdavių ir darbuotojų organizacijų atstovai ir geriausi visų ES valstybių narių ir kitų šalių specialistai.

Europos darbuotojų saugos ir sveikatos agentūra

Santiago de Compostela 12, 5 aukštas
48003 Bilbao, Ispanija
E. paštas information@osha.europa.eu
<http://osha.europa.eu>